

Tomislav Jonjić, *Ivo Pilar — pisac, političar, ideolog (1898.—1918.)*, AGM, Zagreb, 2020., 899 str.

Knjiga Tomislava Jonjića, *Ivo Pilar — pisac, političar, ideolog (1898.—1918.)*, podijeljena je u 14 osnovnih poglavlja: 1. Uvod; 2. Životopis Ive Pilara; 3. Mladi Pilar: jedan od ideologa hrvatske moderne; 4. Sarajevske godine: razočaranje naprednjačkom politikom; 5. Hrvatska narodna zajednica: borba za afirmaciju hrvatstva; 6. Za aneksiju Bosne i Hercegovine — protiv srpskog imperijalizma; 7. Dva svjetonazora i dvije koncepcije rješavanja hrvatskog pitanja; 8. Stadlerova protuofenziva: Hrvatska katolička udruga; 9. Sabor i oko Sabora; 10. Prvi svjetski rat: protiv jugoslovenstva i Jugoslavije; 11. Protujugoslavenske akcije tijekom 1917.; 12. Pilarova nastojanja u posljednjoj ratnoj godini; 13. Epilog — prvoprosinačka katastrofa; 14. Zaključak, te 15. Prilozi i literatura; 16. Kazalo osoba i 17. O autoru. Osim što donosi i popis korištenih kratica, knjiga je providena slikovnim materijalom (fotografije suvremenika, naslovnice novina i časopisa i tsl.), koji dodatno zaokružuje lik i djelo Ive Pilara.

Jonjićeva knjiga donosi relevantnu rekonstrukciju hrvatske političke povijesti u posljednjim godinama postojanja Austro-Ugarske Monarhije. Zbog činjenice da je Ivo Pilar (1874.—1933.), po profesiji odvjetnik, u to doba živio u Bosni i Hercegovini (Tuzla), u prvom je planu tamošnja politika. Pilarovo se djelovanje, s obzirom na njegov interdisciplinarni pristup svim društvenim fenomenima, protezalo

na brojna znanstvena i kulturna područja (književnost, historiografija, antropologija, sociologija, psihologija i dr.). Autor s pravom ističe da su njegovi brojni izvanprofesionalni i izvanpolitički interesi vrlo često imali zamjetne političke motive i svrhe.

Pilar je pozornost javnosti na sebe skrenuo još u mladenačkoj dobi kada je objavio ideološko-programatsku raspravu »Secesija« (1898.). Bio je to jedan od prvih pokušaja da se progovori o nužnosti modernizacije društva u Hrvatskoj. Njegova su razmišljanja, kako to autor dobro uočava, u znatnoj mjeri bila specifičan odjek sličnih kretanja u tadašnjoj Europi, napose u Austriji. Pilar se na taj način svrstao među pionire modernističke misli u Hrvatskoj. Neke od pogleda oblikovanih u mladosti (modernizam, antiklerikalizam) Pilar je zadržao cijeli život.

Pilar se doselio u Bosnu i Hercegovinu 1900., a već iste godine sudjelovao je u pokretanju *Kola sarajevskih (hrvatskih) književnika* u Sarajevu. Živeći u Bosni i Hercegovini, koju je Austro-Ugarska Monarhija okupirala temeljem odluke velikih sila na Berlinskom kongresu (1878.), Pilar je uočio da velikosrpska propaganda, koju su podupirale kraljevine Srbija i Crna Gora, ali i srpska građanska elita iz same dvojne države, nastoji stvoriti »Veliku Srbiju« od njezinih južnih dijelova i posrbiti sve tamošnje nesrpske narode. To je za njega bio stvarni smisao ideologije »svesrpstva«. Prema Pilarovu mišljenju Hrvati, tj. njihovi politički predstavnici, trebali su se suprotstaviti toj velikosrpskoj politici: a) uspostavom čvrste političke suradnje bosansko-hercegovačkih katolika i muslimana, kojoj su se ispriječile

mnoge nesavladive zapreke, te b) zadbivanjem potpore vladajućih državnih struktura, ponajprije austrijskih političkih krugova. Naravno, Pilar nije bio slijep na pogrešnu austrijsku politiku prema hrvatskom narodu, koja je rezultirala njegovim nepovoljnim položajem unutar Monarhije.

Temeljem sustavnoga proučavanja povijesti i geopolitike, kojoj je bio jedan od rodonačelnika, Pilar je zaključio da je vojno-politička suradnja apeninske kraljevine (Italija) i karadževićevske države (Srbija) neizbježna, te da ugrožava i hrvatske i austro-ugarske životne interese. U tom se kontekstu zalagao za pripojenje Bosne i Hercegovine i njezino ujedinjenje s ostalim hrvatskim zemljama, koje su i same bile razdijeljene među dvije pole Monarhije: Cislajtanijska (Dalmacija, Istra) i Translajtanijska (banska Hrvatska).

Autor s pravom naglašava da su se Pilarove ideološke zasade o stvaranju moderne hrvatske nacije, na prijelomu prošloga i pretprošloga stoljeća, našli u opreci s Katoličkom Crkvom koja se upravo tada pokušavala organizirati suprotstaviti sekularizaciji društva (katolički pokreti). U tome se nalazila klica Pilarova sukoba sa sarajevskim (vrhbosanskim) nadbiskupom Josipom Stadlerom, koji je nastojao djelovati ne samo kao vjerski, nego i kao politički predvodnik Hrvata katoličke vjeroispovijesti. Pilar se zanosio mišlju da bi se Stadlerovu utjecaju mogao suprotstaviti organiziranjem Hrvatske napredne stranke u Bosni i Hercegovini. Od zamisli je odustao kada se uvjerio da su naprednjaci voljni pristati uz velikosrpske pretenzije na Bosnu i Hercegovinu. Naprednjačke su ideje našle svoj for-

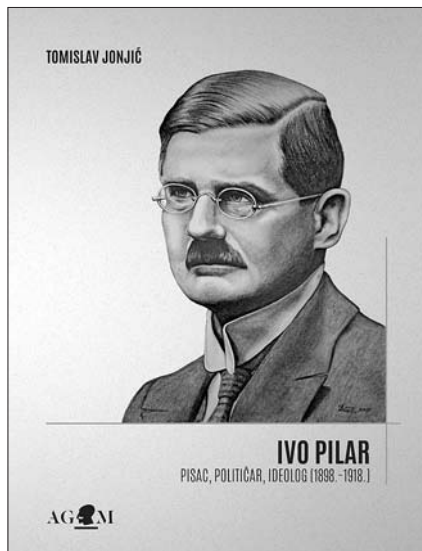
malni izraz u politici *novoga kursa* i formiranju Hrvatsko-srpske koalicije. Za Pilara je to bio znak da, zajedno s dijelom hrvatske svjetovnjačke inteligencije u Bosni i Hercegovini, osnuje političku organizaciju, neovisnu o strankama iz banske Hrvatske (i Dalmacije). On je, kao što se moglo i očekivati, bio jedan od pokretača, ideologa i ključnih autora temeljnih dokumenata Hrvatske narodne zajednice (1906.), u početku samo kulturno-gospodarske, a kasnije i političke organizacije bosansko-hercegovačkih Hrvata. Osnutak nove organizacije izazvao je Stadlerovo negodovanje, više iz svjetonazorsko-vjerskih i osobnih, nego iz nacionalno-političkih razloga. Osim što će na Zajednicu u znatnoj mjeri utjecati hrvatske političke stranke — osobito Starčevićeva stranka prava (milinovci) — iz banske Hrvatske, zdušnu su joj potporu davali bosanski i hercegovački franjevci koji su još od vremena okupacije bili u sukobu s nadbiskupom Stadlerom. U predstojećim sukobima između Stadlera i Hrvatske narodne zajednice Pilar je imao zapaženo mjesto, istaknuvši se kao jedan od žestokih oponenta nadbiskupovim stajalištima. Da bi parirao Zajednici, nadbiskup Stadler osniva Hrvatsku katoličku udrugu (1909./1910.) koja je od osnutka nastupala kao politička stranka. Iako je relativno brzo, pod pritiskom raznih čimbenika (Sv. Stolica, fuzioniranje pravaških frakcija u banskoj Hrvatskoj, logika parlamentarnoga života), došlo do spajanja objiju organizacija, jaz među njima nikada nije u potpunosti prevladan. Pilar je, pod novim okolnostima, imao sve manje utjecaja na svoje političko čedo, ali time nije nestao njegov interes za politiku. Dapa-

če, pokazao se spremnim i na suradnju s nadbiskupom Stadlerom, kad je ocijenio da je to u interesu hrvatskih nacionalnih probitaka.

Tijekom Prvoga svjetskog rata (1914.—1918.) Pilar je poduzimao akcije kako bi spriječio rušenje države Habsburgovaca i stvaranje jugoslavenske države, zauzimao za takvo rješenje hrvatskoga pitanja koje bi omogućilo ujedinjavanje hrvatskih zemalja i osiguranje njihova povoljnoga položaja unutar granica Monarhije («prikriveni trijalizam»).

Tijekom rata nastala su Pilarova najvažnija djela: *Svjetski rat i Hrvati* (Zagreb, 1915.; 1917.), *Die Südslawische Frage und der Weltkrieg* (Beč, 1918.), voluminozna rasprava o južnoslavenskom pitanju i *Politički zemljopis hrvatskih zemalja* (Sarajevo, 1918.). Jonjić s pravom tvrdi kako su ta djela pokazala da je Pilar važan ideolog *protujugoslavenstva*, ali ne i ideolog *protusrpstva*, kako su to tendenciozno tvrdili i još uvijek tvrde oni pojedinci i skupine koji su slijepi na činjenice.

Sadržaj monografije pokazuje da autor suvereno vlada činjenicama iz Pilarova života, te da ih na znanstveno relevantan način uklapa u širu sliku živoga povijesnoga tkiva svršetka 19. i početka 20. stoljeća. Obradom životnoga puta Ive Pilara, u godinama silaska Monarhije s političkoga zemljovida Europe, ostvaren je relevantan doprinos suvremenoj hrvatskoj povijesnoj znanosti, ali i historiografijama susjednih država (Mađarska, Austrija, Bosna i Hercegovina, Srbija). Knjiga je prvenstveno namijenjena stručnjacima iz područja društvenih i humanističkih znanosti, ali i onoj čitateljskoj publici za-

interesiranoj za teme iz nedavne hrvatske povijesti, s posebnim naglaskom na Bosnu i Hercegovinu.

Zaključno: Pilar nije samo jedan od najoštromnijih analitičara historijskih i političkih procesa na istočnoj jadranskoj obali, nego i jedan od najvažnijih hrvatskih političkih ideologa prve polovice 20. stoljeća.

- Zlatko Matijević